

NGHI LỄ TANG MA TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI NÙNG (KHẢO SÁT Ở HUYỆN ĐỨC TRỌNG TỈNH LÂM ĐỒNG)

Nguyễn Huy Khuyên¹

¹ Khoa Đông Phương học, Trường Đại học Đà Lạt

Thông tin chung:

Ngày nhận: 19/11/2012

Ngày chấp nhận: 19/06/2013

Title:

Funeral traditional Ritual of the Nung (The Survey in Duc Trong Dist, Lam Dong province)

Từ khóa:

Tang ma, nghi lễ trong tang ma của người Nùng

Keywords:

Funeral, Ritual in the Nung
Funeral

ABSTRACT

Funeral is one of important lifecycle ritual as concept of the Nung. Death is not the end that is to be on the first plane, travelling in fairy world. Thus, this ritual of the Nung is organized very seriously and complex. As in the words of shaman- Vi Van Den (The most prestigious Shaman of Nung in Lam Dong), who said that there are many complex rituals which are being kept by many Nung Families in Lam Dong. There are ritual offerings to mother may be extended to read an article worship to praise motherhood. In addition, the author would like to provide more material for the study of funeral customs of the Nung in Lam Dong to be able to compare with the customs of the Nung in the north.

TÓM TẮT

Tang ma là một trong những nghi lễ vòng đời quan trọng theo quan niệm của người Nùng. Người chết không phải là hết mà chết đi là trở về cõi tiên, ngao du trong cõi tiên cảnh. Vì vậy, trong nghi lễ tang ma của người Nùng được tổ chức rất nghiêm chỉnh và phức tạp. Theo như lời thầy cúng Vi Văn Dền (người thầy cúng uy tín nhất của người Nùng ở Lâm Đồng) cho biết còn rất nhiều lễ nghi phức tạp vẫn còn được nhiều gia đình người Nùng ở Lâm Đồng gìn giữ. Có những nghi lễ cúng mẹ có thể kéo dài để đọc một bài cúng để ca ngợi tình mẫu tử. Bên cạnh đó, tác giả cũng muốn cung cấp thêm tư liệu cho các nhà nghiên cứu về phong tục tang ma của người Nùng ở Lâm Đồng để có thể so sánh với phong tục của người Nùng ở phía Bắc.

Các nghi lễ trong tang ma truyền thống của người Nùng

Theo quan niệm của người Nùng ở Lâm Đồng thì làm đám cho người chết là một nghi lễ lớn. Họ xem cái chết là trở về với cõi tiên, linh hồn về nơi thế giới khác. Do đó, trong tang lễ của người Nùng có nhiều nghi lễ phức tạp, thể hiện tấm lòng kính hiếu với người đã khuất. Trong lễ tang của người Nùng rất nhiều

các nghi thức, từ khi người mới chết, người con trai, người cháu trai phải đi mời thầy cúng, con trai con gái đi lấy nước, nghi thức quan, các ngày lễ tảo mộ, thanh minh... đều được thể hiện rất rõ quan niệm tang ma truyền thống của người Nùng. Trong nghi thức tang ma có rất nhiều nghi thức rất phức tạp và trải qua rất nhiều công đoạn. Tuy nhiên, trong khuôn khổ của một bài viết khai thác dưới tư

liệu, chúng tôi chỉ nghiên cứu một số nghi thức tiêu biểu.

Về nghi thức mời thầy khi có người chết

Khi trong gia đình có người mới chết, việc đầu tiên là gia đình sẽ đi báo tin cho họ hàng xa gần và ông Hội trưởng hội hiếu. Sau đó gia đình lại cử một người con trai thứ đi mời thầy cúng, còn người con trai trưởng phải ở nhà đeo một con dao ở ngang hông với ý nghĩa để gìn giữ thi hài của bố mẹ khỏi bị hàng xóm đến ăn thịt. Theo phong tục người con trai đó phải cầm một nắm nhang đèn quỳ trước nhà thầy cúng, nhờ thầy đến lo liệu việc tang ma. Nếu thầy nhận lời thì thầy đi ra cửa nhận bó nhang và cột một miếng vải trắng nhỏ lên đầu người con trai đó. Khi đến nhà có người chết, ông thầy cúng cũng lần lượt cột miếng vải trắng nhỏ vào đầu những người con trai còn lại. Đặc biệt, nếu người con trai đến rước thầy mà thầy đi vắng thì phải quỳ đợi thầy về, người nhà của thầy cúng không được nhận nhang thay. Khi mời được thầy, người con trai phải gánh những thứ đồ đạc rương hòm của thầy về trước. Việc điều khiển đám tang do 4-5 ông thầy chủ trì, trong đó có một ông thầy chính và các đệ tử (gọi là thầy thứ theo thứ tự). Khi làm lễ cúng, ông thầy chính sẽ viết sớ ghi rõ thân thể của người chết và tên con cháu để tiến hành các nghi thức cúng tại nhà.

Về nghi thức đi lấy nước để làm lễ rửa mặt và tắm cho người chết

Trong khi ông thầy cả lo tổ chức tiến hành việc tang lễ trong nhà thì ông thầy thứ hai dẫn con cháu của người chết đi làm lễ lấy nước. Thông thường theo tục truyền thống được ghi chép lại thì khi lấy nước phải đi tận sông suối. Hiện nay, do nhiều yếu tố giản lược hóa nghi thức, việc lấy nước tiến hành đơn giản hơn. Đó là để một cái chậu hoặc xô nước sạch trước cổng để làm lễ lấy nước, song trong thâm tâm vẫn nghĩ rằng đó là đi lấy nước. Việc đi lấy nước được hai cô con gái hoặc hai cháu gái và một người con trai đảm nhiệm. Người con trai đi đầu, hai cô gái đi sau. Một trong hai cô gái bỏ một chiếc cốc nhỏ trong chậu, đặt một tấm vải trắng khiêng đi. Người con trai lấy dây

chuối khô đeo một ống tre vào hông đi lấy nước. Sau khi đi lấy nước về, phải đi vòng quanh người chết ba lần, sau đó con trai quỳ một bên, con gái quỳ một bên thì thể người mất. Họ tiến hành nghi thức rửa mặt cho người mất.

Về nghi thức liệm cho người mất

Sau khi làm nghi thức tắm rửa mặt cho người mất xong, thầy cả làm lễ nhập quan (liệm người mất). Trong khi liệm người ta bỏ một số thứ vào quan như tiền vàng mã và một số đồ có tính chất hút âm khác như trà khô, than, thóc rang. Trong lễ nhập quan, ông thầy cúng phải viết một tờ sớ, gom hết tất cả các điếm xấu bỏ vào quan tài để tổng táng. Cuối cùng là người nhà lấy một tấm vải trắng phủ lên người mất. Lễ vật cúng trong lúc nhập quan gồm có một con gà mái với quan niệm để cho người chết đem đi làm giống. Ngoài ra còn có tiền vàng mã đặt lên trên thân người chết với quan niệm để cho người chết dùng dưới âm. Có một chi tiết rất tâm linh trước khi đóng nắp quan, đó là người nhà cắt một miếng nhỏ ở góc cái chiếu đặt người chết để hàm ý là lấy lộc cho con cháu sau này được làm ăn thuận lợi.

Nghi thức quan tang tại nhà

Sau khi liệm người mất vào quan tài xong, ông thầy cả đi quanh quan tài nhiều lần, làm phép rất lâu để linh hồn người chết ở trong đó không lạc lối. Tiếp đó, ông thầy phủ lên trên quan tài một cái “nhà giấy” có vẽ cửa và cắt giấy tua tua hình các loại cá, khi, hoa văn khác...

Thời gian quan người chết trong nhà khoảng từ 3-5 ngày, tùy theo từng gia đình và phụ thuộc vào thầy cúng chọn ngày giờ. Trong thời gian quan tại nhà, người Nùng mỗi ngày đều phải làm lễ dâng cơm (cúng cơm) cho người chết vào hai buổi sáng chiều. Mỗi tối, thầy cúng làm lễ châm đèn tượng trưng cho những ngọn đuốc để đưa người chết qua 12 cửa ngục, đối với nam giới là 24 cửa Môn Hiếu, với nữ là 36 cửa Hồ Ngọc, đàn ông thác về một cõi, đàn bà thác về một cõi.

Nghi thức đưa tang ra nghĩa địa

Khi hoàn tất các nghi lễ và đến giờ tốt người Nùng tổ chức lễ đưa tang hay còn gọi là đi quan. Trước khi đưa quan tài ra khỏi cửa nhà, người ta xoay quan tài lại, đầu quan tài đi ra trước, khi ra khỏi cửa người ta lại xoay quan tài lại để chân đi trước. Khi đưa quan ra khỏi cửa, người con dâu trưởng cầm chổi quét ba lần từ ngoài cửa vào. Sau đó lại dùng một bát than hồng đặt dưới quan tài. Theo quan niệm của người Nùng, bát than này là để sưởi ấm cho gia đình, cũng là tượng trưng cho mặt trời mọc cầu mong cho sự sống quay trở lại.

Khi đi quan ra nghĩa địa, thì bên cạnh đó còn có các đồ tùy táng như con ngựa, nhà táng, cây tiền, núi vàng... tất cả làm bằng hàng mã đi trước dẫn đường. Đến ngã ba đường hoặc gần nghĩa địa người ta dừng lại rót rượu, mời cơm xem như là làm lễ mời người chết một lần nữa. Sau khi chôn cất xong, người Nùng để bài vị của người chết vào trong nhà táng, mong cho linh hồn người chết yên vị trong ngôi nhà này, bên cạnh đó là họ làm lễ hóa vàng đốt hết các đồ tùy táng hàng mã đi theo như ngựa, cây tiền, núi vàng.

Sau đó ông thầy cúng sẽ lập một bàn thờ ở nhà người chết thấp hơn bàn thờ tổ tiên để cho con cháu thờ tự.

Nghi thức ăn chay trong đám tang

Trong tang lễ người Nùng không dùng thịt trâu, bò, chó để cúng, mà chủ yếu dùng gà, vịt, dê, heo để cúng cho người mất. Con cháu trong gia đình cũng không được ăn các thức ăn này. Những này tổ chức tang lễ và trong ngày mãn tang, con cháu đều phải ăn chay, không được ăn mặn. Thời gian này gia chủ không tổ chức đám cưới và làm nhà. Hiện nay, các quy định và kiêng cử này không mang tính bắt buộc, song hầu hết mọi người đều tuân thủ một cách nghiêm chỉnh.

Nghi thức để tang người chết

Người Nùng ở Lâm Đồng quan niệm sống sao thác vậy, nên khi người mới chết con cháu thường cúng cơm vào hai bữa sáng và chiều để tỏ lòng thành. Công việc này cứ tiếp diễn đến

khi mãn tang mới chấm dứt. Tuy nhiên, thời gian đầu khi người mới mất người Nùng còn phải dâng nước lên cho người mất với quan niệm là để súc miệng rửa mặt. Trong nghi lễ tang ma truyền thống trước kia, người Nùng làm lễ mở cửa ma khi người chết được ba ngày, đến khi được 120 ngày thì làm lễ cấp y quan cho người chết. Nhưng hiện nay, nghi lễ này có ít gia đình thực hiện, họ đã để đến ngày mãn tang mới làm một thể. Thông thường lễ mãn tang là 3 năm, có thể sớm hơn 1-2 năm tùy vào gia đình. Khi làm lễ mãn tang người chết sẽ được thờ chung bàn thờ với ông bà tổ tiên.

Nghi thức trong ngày tảo mộ

Người Nùng ngày nay vẫn tổ chức ngày tết Thanh minh vào ngày mùng ba tháng ba âm lịch và ngày mùng chín tháng chín. Trong ngày này đồng bào làm lễ đi tảo mộ cũ, đi thăm mộ và sửa sang quét dọn phát quang cỏ cây. Trong lễ cúng có vịt gà, cá, thịt heo dê cho người mất. Sau đó người ta dùng voi bột rắc xung quanh ngôi mộ và đặt hai tấm đan bằng tre ở bên cạnh mộ. Ý nghĩa của nghi lễ này là nhằm tưởng nhớ tới người đã khuất và thể hiện sự nhớ ơn của con cháu với người mất.

Bài viết tuy mới dừng lại ở việc khai thác một phần trong nghi lễ tang ma của người Nùng ở Đức Trọng - Lâm Đồng. Song những tư liệu này đã phản ánh rõ nét các nghi thức tang ma hiện nay. Đám tang của người nổi bật vẫn là quan niệm về đạo hiếu, việc đền công, báo đức vẫn là điểm chủ yếu xuyên suốt từ đầu đến cuối của một đám ma. Ngày nay với chủ trương thực hiện nếp sống văn hoá mới, mặc dù những lễ nghi đó về cơ bản vẫn được duy trì, song nhiều thủ tục, nghi lễ rườm rà đã giảm bớt không còn nặng nề nữa. Người Nùng nơi đây ghi nhớ về công ơn dưỡng dục của cha mẹ sinh thành, báo đáp công sinh thành của cha mẹ, thể hiện truyền thống uống nước nhớ nguồn. Đây cũng chính là những nét đẹp cần được bảo tồn và gìn giữ những giá trị nhân văn tốt đẹp trong nghi thức tang ma truyền thống của người Nùng nơi đây. Tuy nhiên, thông qua nhiều nghi lễ phức tạp có phần tốn kém thì vẫn

đề đặt ra ở đây là làm sao để trong tang lễ của người Nùng nơi đây bớt nặng nề về phong tục nhưng vẫn giữ được những giá trị nhân văn truyền thống sâu sắc của dân tộc mình.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Toàn bộ tác phẩm *Đổng Vĩnh thi* bằng chữ Nôm Nùng, sách do ông Vi Văn Dền cung cấp.
2. Tư liệu phỏng vấn trực tiếp hai ông Vi Văn Dền và Vi Nhật Phong. Hai thầy cúng của người Nùng ở Lâm Đồng.
3. Lã Văn Lô, Hà Văn Thư (1984), *Dân tộc Nùng ở Việt Nam*. Nxb Văn hóa Dân tộc, Hn.
4. Chu Thái Sơn (chủ biên), (2006), *Người Nùng*, Nxb Trẻ, Thành phố Hồ Chí Minh.
5. Viện Khoa học Xã hội Việt Nam, Viện Dân tộc học, (1992), *Các dân tộc Tây Nùng ở Việt Nam*, Hn.
6. Mạc Đường, (1983), *Vấn đề dân tộc ở Lâm Đồng*, Sở Văn hóa tỉnh Lâm Đồng.